

Forum navale

*Skríftir utgívna av
Sjöhístoríska Samfundet
Nr 33*

Sjöhistoriska Samfundet

- . . . har som målsättning att bidra till utforskandet av sjöhistorien, i första hand den svenska, i alla dess sammanhang och former*
- . . . utger tidskriften Forum navale samt dessutom i mån av medel separata skrifter*
- . . . anordnar sammankomster för medlemmarna med föredrag i sjöhistoriska ämnen*

Samfundets adress är: Fack 24, 104 50 Stockholm 80. Postgiro: 15 65 19-1. (Årsavg. f.n. kr. 40:–) Telefon: 08/67 08 05, ankn. 719.

Samfundets medlemmar kan under ovan angiven adress till nedsatta priser, angivna nedan, beställa följande skrifter: "Forum navale" nr 1 t.o.m. 17 (3:– per st.), 18 och dubbelnr 19–20 (6:– per st.), "Skeppshövidsmän vid örlogsflottan under 1500-talet" av Hjalmar Börjeson och Georg Hafström (4:–) samt "Svensk sjöhistorisk litteratur 1800–1943" av Uno Willers (10:–).

Manuskript till Forum navale sändes under adress: förste arkivarie Lennart Rosell, Sjöhistoriska Samfundet, Fack 24, 104 50 Stockholm 80.

Forum navale

*Skríftir utgívna av
Sjóhístoríska Samfundet*

Nr 33

*Utg. med stöd av Delegationen för militärhistorisk forskning
och Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.*

ÖSTERVÅLA 1979
TOFTERS TRYCKERI AB

Innehåll

<i>Margareta Östergren</i> , Rättskipningens organisation vid Stockholms eskader under 1700-talet	5
--	---

Rättskipningens organisation vid Stockholms eskader under 1700-talet

Av arkivarie Margareta Östergren

Det följande kommer i stora drag att belysas hur rättskipningen vid Stockholms örlogseskader var organiserad från slutet av Karl XII:s regering till sekelskiftet 1800. Eftersom mycket litet tidigare har publicerats i detta ämne, har även en del grundläggande fakta medtagits.

Uppsatsen är delad i två större avsnitt. Det första behandlar tiden 1715–1757 och det andra 1758–1800. Att en gräns har dragits vid år 1757, beror på att en stor omorganisation av eskadern då gjordes. Båda avsnitten innehåller först en kort allmän inledning, därefter redogörs för de befattningar som var knutna till rättskipningen och slutligen för domstolarna – överrätten, underrätten, kammarrätten och värvningskommissorialrätten. I samband härmed berörs även Arméns flottas överrätt och kammarrätt samt Krigshovrätten. Över- och underrätter som hölls under sjöexpeditioner, s k melerade rätter och särskilda kommissorialrätter behandlas inte. Däremot ingår i uppsatsen korta avsnitt om brott och straff, om rättegångslokaler samt om det arkivmaterial i ämnet som påträffats i Krigsarkivet.

1. Perioden 1715–1757

Amiralitetskollegiet hade på 1680-talet flyttat från Stockholm till Karlskrona, vilket fick till följd att huvudstaden under flera årtionden var utan ordentligt sjöförsvär. Sedan den ryska flottan byggts ut och blivit allt starkare under Peter den store, blev det emellertid nödvändigt att permanent förlägga en flotteskader till Stockholm. Detta skedde omkring år 1715. Eskadern deltog i slutskedet av det stora nordiska kriget, 1715–1721, men lyckades som bekant inte hejda ryssarnas härjningar på den svenska ostkusten. En följd av kriget blev att statsledningen på allvar insåg, att de svenska och finska skärgårdarna krävde grundgående fartyg, som inte var beroende av vind. Ryssarna, som

hade denna typ av roddfartyg, galärer, hade gång på gång undkommit eller besegrat de större, svårmanövrerade svenska örlogsfartygen. Eskadern i Stockholm, som skulle vara en skärgårdsflotta, kom därför så småningom att bestå av galärer och andra grundgående fartyg. Den fick efter hand allt fler officerare, underofficerare, civila tjänstemän m fl. Ekonomi och förvaltning byggdes ut och sköttes av ett särskilt amiralitetskommissariat, under vilket det fanns flera kontor för olika angelägenheter, t ex kammarkontor, kassakontor, varvs- och artilleri-kontor. Ett särskilt justitiekontor inrättades också.¹

De bestämmelser, som låg till grund för rättskipningen vid eskadern, var främst sjöartiklarna av den 2 maj 1685² och en kungl förordning av den 15 januari 1717 angående inrättandet av en överrätt och en underrätt.³ Detaljerade instruktioner för eskaderchefen m fl vid eskadern utfärdades av Kungl Maj:t den 1 mars 1737.⁴ (Angående förordningar rörande kammarrätt m m se nedan.)

Enligt instruktionen 1737 för eskaderchefen skulle över- och underrätter hållas "till rättvisans oväldige skipande" i rättegångsmål som angick till eskadern hörande militär och civil personal samt uppbådat sjöfolk och drängar (men inte hustrur och husfolk), då de var till sjöss eller i arbete på Skeppsholmen. I överrätten skulle den kommenderande flaggmannen (eskaderchefen) presidera. Han skulle även förordna ledamöterna i över- och underrätterna. I kallelserna skulle tid och plats för sammanträdet utsättas liksom de mål som skulle behandlas. Det föreskrevs uttryckligen, att eskaderchefen inte fick blanda sig i domar-ämbetet annat än då han presiderade i överrätten.

De tjänstemän vid eskadern, som hade hand om rättskipningen, var justitiarien, fiskalen, auditören, rättegångsväbeln och notarien ("handlingsskrivaren"). Av dem var justitiarien den främste. För honom fanns en instruktion, som fogats till 1685 års sjöartiklar.⁵ Titeln justitiarie var då ny, men tjänsten hade funnits tidigare och upprätthållits av en assessor i Amiralitetskollegiet.⁶ Justitiarien skulle bl a ha överinseende över alla rättegångssaker, så att de fördes enligt gällande sjöartiklar, lagar och förordningar. 1685 års instruktion torde ha gällt även för justitiarien i Stockholm, tills han fick en särskild instruktion den 1 mars 1737.⁷

Justitiaren, som tillika var sekreterare vid eskadern, var ständig ledamot i överrätten. Han skulle där föredraga alla förekommande mål. Om rättens ledamöter efter rådslag inte kunde enas om ett utslag i

behandlat mål, utan omröstning blev nödvändig, skulle justitiarien framföra sin mening först, skriftligt eller muntligt, och därefter de övriga i föreskriven ordning (den "nederste" först). När dom fallit, skulle justitiarien lämna den utskrivna till eskaderchefen, som skulle skriva på order om verkställighet. Sedan överlämnades domen av justitiarien till väbeln, som snarast skulle låta verkställa den och därefter avlägga berättelse härom till justitiarien. Underrättens domar och resolutioner skulle genomläsas av justitiarien, som, om han inte ansåg att det förelåg något hinder för verkställighet, lämnade dem till eskaderchefen och sedan förfors på samma sätt som med överrättens domar.

När det gällde civila tvistemål, t ex skuldfordringar och arvstvister, angående personer som lydde under amiralitetet, skulle justitiarien i första hand försöka få till stånd "vänlig förlikning". Parterna kallades då till hans kontor (justitiekontoret), där ett sk diarium fördes i vilket antecknades, hur förlikningen ingåtts. Denna skulle ha giltighet enligt utskökningsbalkens 4. kapitel § 14: "Förlikning som inför domaren, eller eljest sker, äge samma rätt som annor klar förskrivning".⁸ Om däremot ingen förlikning kunde åstadkommas av justitiarien, hänvisades de stridande parterna till domaren eller exekutorn. Ofta kom dessa mål att behandlas i underrätten.

Justitiarien skulle vid officerares och andras dödsfall se till att en bouppteckning upprättades så snart som möjligt. En förutsättning var givetvis att personen i fråga hade hört under amiralitetets jurisdiktion. Vid bouppteckningen skulle eventuella omyndiga barns eller frånvarande arvingars rätt tillvaratagas. Upprättade handlingar förvarades i justitiekontoret. Av bevarade bouppteckningar framgår att justitiarien, ofta åtföljd av auditören, själv inventerade officerares och högre civila tjänstemäns sterbhus. Underbefälets och manskapets sterbhus inventerades däremot oftast av rättegångsväbeln eller av ett par för tillfället utsedda gode män.⁹ Den förste justitiarien vid Stockholms eskader antogs redan 1716, då assessorn vid Åbo hovrätt, Johan Thuronius (adlad Törnecreutz) fick denna befattning.¹⁰

Fiskalen skulle övervaka, att lag och förordningar efterlevdes och han var åklagare i större mål. Han skulle vara med i överrätten, särskilt när underrättens domar leutererades. Dessutom skulle han bl a övervaka att underrättens protokoll renskrevs och inlämnades till överrätten.¹¹ Det fanns en fiskal vid eskadern från omkring 1720.¹²

Auditören skulle bl a föra protokollet i underrätten och där föreläsa domareden.¹³ Han var även ledamot av kammarrätten. Ingen särskild instruktion för auditören har påträffats. Från omkring 1718 fanns en auditör vid eskadern.¹⁴

Rättegångsväbeln skulle kalla parterna inför domstolen. Han var åklagare i vissa mindre mål och skulle uträtta underrättens ärenden. Vidare skulle han dagligen inställa sig hos justitiarien, dels för att rapportera om han upptäckt något som stred mot bestämmelserna i sjöartiklar eller i allmän lag, dels för att efterhöra om det var något han skulle uträtta.¹⁵

Slutligen fanns en notarie eller handlingsskrivare, som skulle föra protokollet i överrätten och i kammarrätten.¹⁶

De första åren av eskaderns verksamhet hölls s k krigsrätter (med sju ledamöter) och generalkrigsrätter (med tretton ledamöter). Endast ett fåtal protokoll från dessa rätter är bevarade, men det förefaller som om mål i vilka dödsstraff kunde utdömas, hänskjutits till den större domstolen. Genom den tidigare nämnda kungl förordningen 1717, som under senare delen av detta år började efterlevas vid Stockholms eskader, uppkom en överrätt och en underrätt.¹⁷

Överrätten

Enligt bestämmelserna i den kungl förordningen av den 15 januari 1717 skulle en amiral presidera i överrätten. Detta var omöjligt i Stockholm, där ofta inte ens eskaderchefen var amiral. Även vid amiralitetet i Karlskrona fick man problem härmed, eftersom alla amiraler tidvis var kommenderade till sjöss. Man anhöll därför hos Kungl Maj:t att när så var nödvändigt få tillsätta en viceamiral som ordförande. Detta beviljades genom kungens förklaring "att alltid den förnämste tillstådes varande kommendören vid amiralitetet, han vare sig antingen överste amiral, amiralgeneral, överamiral eller amiral bör vara praeses i överrätten, så vida inga laga förfall äro i vägen. Om alla förenämnde vore frånvarande eller eljest lagligen hindrade, vele Vi tillåta att den äldste vice amiralen må föra praesidium."¹⁸ I Stockholm var en kommendör ofta ordförande.

Överrätten skulle ha sju ledamöter, men om saken gällde liv, ära eller lem helst tretton ledamöter. De skulle egentligen vara flaggmän eller kommendörer. Vid Stockholms eskader bestod överrätten dock år 1717 av en kommendör, justitiarien och fem eller elva kaptener.¹⁹

stickprov visar, att vid överrättens fyra sammanträden år 1737 var eskaderchefen (viceamiral) ordförande tre gånger och en schoutbynacht en gång. Bisittare var en schoutbynacht (tre gånger), en kommandör (tre gånger), tre kaptener (tre gånger) och fem kaptener (en gång). Justitiarien deltog i alla sammanträden. Samtliga gånger bestod rätten av sju personer. År 1747 sammanträdde överrätten 16 gånger. Eskaderchefen (viceamiral) var ordförande vid flertalet tillfällen och justitiarien deltog samtliga gånger. Rätten bestod i regel av sju personer, vid nio tillfällen var antalet ledamöter emellertid mindre – i regel på grund av sjukdom. Bisittare var en schoutbynacht (tre gånger) en kommandör (fyra gånger), tygmästare, majorer och kaptener.²⁰

I förordningen från 1717 anges att de mål som skulle avgöras av överrätten var desamma som skulle behandlas av generalkrigsrätten vid armén. Alltså skulle överrätten döma bl a

1. alla crimina laesae majestatis divinae, dvs brott mot Guds majestät
2. crimina laesae majestatis humanae, dvs då någon med gärningar, ord eller skrifter velat skada eller dräpa kungen, drottningen eller deras bröstarvingar
3. mål angående förräderi, tänkt eller fullbordat
4. mål när någon antastat en högre officer
5. mål då en hög officer eller en svensk adelsman blir anklagad till liv, ära eller lem
6. alla "fauter och misshandlingar" som begåtts av t ex hela eller halva regementen eller kompanier
7. alla tråtor som kan uppkomma mellan officerare och deras underlydande om underrätten av någon anledning är "suspekt"
8. alla civilmål som dömts av underrätten i de fall då de överstiger 200 daler silvermynts värde, om någon av parterna vädjar.²¹

Överrätten skulle vidare leuterera underrättens domar, dvs på grund av förmildrande omständigheter nedsätta i lag bestämda straff. De domar däremot som avkunnats av överrätten och som eventuellt borde leutereras skulle insändas till Kungl Maj:t eller i hans frånvaro till Justitierevisionen. Dit skulle också varje månad insändas en förteckning över alla kriminal- och civilmål som leutererats och dömts av överrätten.

Det första påträffade överrättsprotokollet är från den 31 augusti 1717.²² Det gällde ett mål angående en uppbringad lybsk kreature (mindre lastfartyg), som efter rannsaking i underrätten hänskjutits till

överrätten. Justitiarien föredrog målet, som också behandlades vid tre senare sammanträden.

Underrätten

I underrätten skulle en kommandör vara ordförande och som bisittare skulle han ha en amiralitetskapten, en skeppskapten, en överlöjtnant, en underlöjtnant och två kronoskeppare eller konstaplar. Om inte tillräckligt många s k överofficerare var tillstädes, skulle de ersättas av skeppare och konstaplar, så att rätten alltid bestod av sju personer. Varje underrätt skulle vara verksam en vecka, men om ett och samma mål krävde längre tid, skulle det hela tiden handläggas av samma underrätt. Om någon av ledamöterna hade laga förfall, skulle en annan person förordnas i hans ställe.

Protokollet i underrätten fördes av en edsvuren auditör, som vid varje ny rättegång även skulle föreläsa domareden. Varje år skulle auditören inlämna protokollen renskrivna till överrätten. De genomlästes sedan av fiskalen, som skulle anmäla eventuella felaktigheter inför överrätten.

Alla mål, som inte skulle upptagas direkt i överrätten (se ovan), behandlades i underrätten. Konfiskations- och prissaker skulle först rannsakas i underrätten och sedan slutligen avgöras i överrätten. Om man inte var nöjd med underrättens dom, kunde man inom fyra dygn vädja till överrätten.²³

Den första underrätten vid Stockholms eskader hölls den 16 maj 1717. Justitiarien uppläste först den kungl förordningen av den 15 januari. Eftersom någon auditör ännu inte hade hunnit utnämnas, hade eskaderchefen befallt notarien vid eskadern att föra protokollet. Det mål som behandlades, gällde ett i sjön av kapare uppbringat kofferdiskepp från Riga. Under hösten 1717 behandlades även mål rörande skuldfordringar, slagsmål och rymningar.²⁴

Brott och straff

En omfattande undersökning av brott och straff har inte kunnat göras inom ramen för denna uppsats. För att ändå ge en uppfattning om vilka typer av kriminalmål, som behandlades i underrätt och överrätt och vilka kategorier människor som begått brotten, har emellertid två år, nämligen 1737 och 1747, undersökts. Härvid har främst en s k "krimi-

nell straffrulla” använts och i vissa fall har även protokollen undersökts, eftersom det visat sig att enstaka mål saknas i rullan.²⁵

<i>Åtalade</i>	<i>1737</i>	<i>1747</i>
Överskeppare	1	
Underskeppare	1	3
Högbåtsmän	6	
Arklimästare		1
Korpraler, vicekorpraler	2	
Mästersmeder	2	
Blockmakare	1	
Lotsar	2	
Båtsmän	13	31
Volontärer	9	3
Trumslagare	1	
Timmermän	3	1
	41	39

Målen har i samtliga fall behandlats i underrätten. År 1737 upptogs tre av målen sedan av överrätten, år 1747 däremot tio mål. Eftersom ingen beräkning har gjorts av det totala antalet personer vid eskadern, kan inga direkta jämförelser göras mellan antalet straffade av olika kategorier. Som framgår av tabellen utgör dock båtsmännen majoriteten av de anklagade. Inga officerare har åtalats och överskepparen frikändes.

<i>Anklagelser för</i>	<i>1737</i>	<i>1747</i>
Mord		1
Snatteri, stöld	12	7
Slagsmål, överfall	12	4
Försummelse i tjänsten	3	3
Olovligt avlägsnande	3	10
Rymningar		5
Båtsmän som tagit värvning		5
Dryckenskap	3	
Bigami	1	
Gjort ogift kvinnsperson havande	3	
Diverse	4	4
	41	39

Ibland har samma person anklagats för flera brott samtidigt; endast ett brott har i sådana fall införts i tabellen. Under rubriken Olovligt avlägsnande innefattas avlägsnande från kronoarbeta, från rote och från fartyg. Bland Diverse märks bl a försäljning av brännvin, försäljning av mundering samt anklagelsen att ha satt fartyg på grund.

Slagsmål och stölder är som synes de vanligaste brotten 1737, medan däremot olovligt avlägsnande är det vanligaste 1747.

<i>Straff i underrätten</i>	<i>1737</i>	<i>1747</i>
Böter, löneförlust	20	3
Dödsstraff	1	7
Gatulopp	2	
Gatulopp och smedja	2	
Spö	2	15
Spö och smedja	2	1
Fängelse på vatten och bröd	5	12
Trähästen	2	
Pålen	1	
Att drivas från tjänsten	1	
	38	38

Förutom ovan nämnda straff fick tre personer av de dömda 1737 kyrkoplikt, medan år 1747 fyra personer fick kyrkoplikt och en person drevs från tjänsten. År 1737 frikändes en person och i två fall är straffen utsuddade i rullan.

År 1747 är i ett fall antecknat i rullan, att målet av underrätten hänskjutits till överrätten. Överrätten dömde för stöld till åtta par spö, hemligt skriftermål i sakristian och en månads arbete i smedjan.

Gatulopp innebar, att män utrustade med käppar ställdes upp på två led mittemot varandra. Den dömde skulle sedan gå (springa) mitt-emellan dessa två led och varje man skulle då ge honom ett slag. Trähästen hade en mycket spetsig rygg på vilken den dömde fick sitta, ibland med tyngder fästa vid fötterna.

En jämförelse mellan de utdömda straffen i underrätten 1737 och 1747 visar, att gatulopp tycks ha ersatts av spöstraff och att straff på trähästen och vid pålen inte förekom 1747. I två fall dömdes 1747 till fem gatulopp eller 22 par spö. Spöstraffen verkställdes. Det måste dock

betonas, att det undersökta materialet är för litet för att säkra slutsatser angående förändring av straffen skall kunna dragas.

Om den dömda inte kunde betala ådömda böter, kunde domen i vissa fall ändras till några dagars fängelse på vatten och bröd. Stölder straffades ibland med stränga straff, t ex två gatulopp genom 300 manamt arbete i smedjan en månad (straff utdömt 1737).

År 1737 prövades i överrätten tre mål, som tidigare hade behandlats och dömts av underrätten. En trumslagare, som begått bigami och fått flera barn med sin andra hustru, dömdes av underrätten till döden. I överrätten framdrogs en rad förmildrande omständigheter, bl a intygade kyrkoherden i den församling där den anklagade först bott, att hela församlingen var villig att intyga att orsaken till den anklagades avvikande från sin första hustru var hennes och svärmoderns hårdhet. Mannen dog i arresten, innan överrättens dom hann avkunnas. Vidare upptogs till behandling i överrätten mål angående två volontärer, som uteblivit mer än 2 1/2 år utöver beviljad permissionstid respektive avvikit från sitt fartyg när det legat i engelsk hamn och sedan varit utomlands i flera år. Båda fick kortvariga fängelsestraff – 14 respektive 4 dagars fängelse på vatten och bröd.

År 1747 gick tio mål vidare till överrätten. I sju av dessa hade den anklagade dömts till döden av underrätten. I ett fall fastställdes dödsdomen. Den dömda hade mördat en person och därefter plundrat kroppen. Han dömdes att mista högra handen, halshuggas och läggas på fem stegel. Övriga dödsstraff – för tredje resan rymning och begången stöld (ett fall), för tredje resan olovligt avvikande från kronoarbeta (ett fall) och för otillåten värvning under bl a Kungl Gardet och Artilleriregementet (fyra fall) – leutererades av överrätten till 31–35 par spö och i några fall dessutom 1–3 års arbete i amiralitetssmedjan, i två fall i halsjärn. Detta var ett mycket hårt straff. En av de dömda är antecknad som död efter ett par års arbete.

Kammarrätten

Eskadern i Stockholm lydde formellt under Amiralitetskollegiet i Karlskrona men hade bl a på grund av det stora avståndet till Karlskrona fått en mycket självständig ställning. Så upprättades t ex alla räkenskaper för eskadern i Stockholm och insändes direkt därifrån till Kammarrevisionen. Då en kommission angående amiralitetsverket i Stock-

holm, med riksrådet greve Sven Lagerberg som ordförande, framlade sitt betänkande för Kungl Maj:t i februari 1737, föreslogs bl a att en kammarrätt skulle inrättas vid eskadern.

I ett kungl brev i mars 1737 bifölls kommissionens förslag. En kammarrätt inrättades till vilken alla rättegångsmål som gällde uppbörd och redogörande vid eskadern skulle hänvisas. Som orsak till inrättandet anges, att sådana mål nu skulle kunna tagas upp med större skyndsamhet än vad Kammarrevisionen dittills kunnat göra, dvs innan de klaraste bevisen försvunnit. En assessor i Kammarrevisionen skulle vara ordförande. Om målen gällde värden högre än 200 daler silvermynt skulle han som bisittare ha amiralitetskommissarien, sekreteraren (= justitiarien), auditören och amiralitetsbokhållaren jämte två kammarkrivarer, den ene från andra eller militieavräkningskontoret i Kammarkollegiet, där amiralitetsräkenskaperna proberades, och den andre från det kontor i Kammarrevisionen, där dessa räkenskaper reviderades. I mål som gällde 50–200 daler silvermynt var det tillräckligt med fyra ledamöter utom ordföranden, nämligen kommissarien, sekreteraren, auditören och bokhållaren. I mål upp till 50 daler silvermynt skulle ordföranden till bisittare ha endast kommissarien och bokhållaren. Handlingsskrivaren i överrätten skulle utan särskild lön härför föra protokollet. I övrigt hänvisas till bestämmelserna i rättegångsprocessen vid amiralitetskammarrätten (i Karlskrona) av den 15 november 1732.²⁶

Enligt rättegångsprocessen skulle främst mål av följande slag behandlas:

1. Alla mål angående försnillande av medel och material av uppbörds-
män och betjante
2. Alla mål som uppkommer vid revision av uppbörds-
männens räkenskaper
3. Alla observationer angående uppbörd, räkenskaper och utgifter
som uppges av fiskalen
4. Mål angående försummelse, sidovördnad eller annan oriktighet
som förmännen anger mot sina underlydande
5. Tvistigheter uppbörds-
män emellan angående kronans medel och
material.²⁷

Om man inte var nöjd med kammarrättens dom, kunde man vädja till Kammarrevisionen. Kammarrättens protokoll skulle renskrivas och insändas dit för granskning. Det första sammanträdet vid kammarrät-

en i Stockholm hölls den 9 februari 1738.²⁸ De mål som behandlades i rätten rörde i regel brister i redovisningar och räkenskaper.

Värvningskommissorialrätter

Vid eskadern i Stockholm fanns förutom båtsmanskompanier även ett värvat volontärkompani. Eftersom värvingen kunde bli orsak till tvist anhöll eskaderchefen, Theodor Ankarcrona, i en skrivelse till Kungl Maj:t i februari 1737 att en särskild rätt för värvingstvister skulle få inrättas vid eskadern. Översten vid Artilleriregementet och översten vid Kungl Maj:ts Livgarde hade i augusti 1731 fått tillstånd att vid behov inrätta en sådan domstol bestående av en regementsofficer, en officer, en rådman och två borgare. Ankarcrona föreslog att, då det uppstod tvist om någon i Stockholm "befunnen lösdrivare", en kommandör och en amiralitetskapten tillsammans med civila ledamöter skulle bli förordnade. Auditören vid amiralitetet kunde föra protokollet vid sammanträdena, som skulle äga rum i krigsrättssalen på Skeppsholmen.²⁹

Kungl Maj:t biföll Ankarcronas anhållan i maj 1737. Det framhölls att det inte fick bli någon gravation i staten till någon betjäning vid kommissorialrätten eller till bekostande av skrivmateriel. Överståthållaren skulle utse rådmän och bisittare av borgerskapet. Rättens domar kunde överklagas i hovrätten.³⁰

Det första protokoll som påträffats, fördes vid sammanträde den 28 juli 1737 på Skeppsholmen under ordförandeskap av en kommandör. Bisittare var en kapten, en rådman, en handelsman och en skräddarälderman. De tre sistnämnda hade utsetts av överståthållaren. De mål som skulle behandlas, gällde enligt den utfärdade kallelsen en lakej, en skräddargesäll och en skeppstimmerman, som alla vid olika tillfällen tagits på någon krog i staden klockan 3 resp 1/2 11 på natten. Alla tre togs av utskickade värvare till volontärkompaniet vid eskadern. I domen över lakejen fann rätten det skäligt att, eftersom han påträffats på krog vid olovlig tid, han skulle vara "förfallen" till volontärkompaniet.³¹

Lakejen dömdes enligt Kungl Maj:ts resolution den 18 augusti 1731, där § 4 behandlar värvingen av tjänstefolk och drängar. Om värvaren själv kunde få tag på drängar som under gudstjänsten stannade kvar på krogen eller som var på krogen efter klockan 6 på kvällen till en söndag, böndag eller högtidsdag eller efter klockan 10 på kvällen till en

vanlig dag, hade värvaren rätt att taga dem till krigstjänst, som måste påbörjas så snart den fastställda tjänstetiden som t ex dräng hade löpt ut.³² I en kungl förklaring till denna paragraf hade 1736 bl a förordnats, att ovannämnda bestämmelser skulle kungöras från predikstolorna i Stockholm, så att ingen skulle kunna påstå, att han inte kände till dem.³³

Även några enstaka protokoll från åren 1767 och 1772 har påträffats. I juni 1767 behandlades t ex ett mål angående en gårdsgårdsstängare på Djurgården, som frivilligt hade låtit värva sig till marinkåren, fastän han inte hade fått avsked från sin tjänst. Arbetsgivaren ville, att värvningen skulle upphävas, men rätten fann att värvningen var laglig.³⁴

2. Perioden 1758–1800

I ett kungl brev den 18 oktober 1756 utfärdades bestämmelser för en ny organisation av galäreskadern i Stockholm. Efter noggrant övervägande hade Kungl Maj:t beslutat, att eskadern inte längre skulle tillhöra amiralitetet utan att den skulle överföras till armén och ställas under befäl av en general, som ägde säte och stämma i Krigskollegiet. Galärflottan skulle i fortsättningen bestå av två eskadrar, en i Stockholm och en i Helsingfors eller Sveaborg. Översten vid artilleriet, Augustin Ehrensvärd, som varit den drivande kraften bakom den nya inrättningen, förordnades att vara generalmajor i armén och chef för galärflottan.³⁵

Frågan om en finsk eskader hade diskuterats alltsedan 1720-talet. För att Finland skulle kunna försvaras, krävdes enligt bl a generalmajor Axel Löwen och senare Augustin Ehrensvärd att där fanns ett starkt kustförsvar bestående av fästningar, främst vid Helsingfors och av en galärflotta. Genom kriget 1741–1743 fick dessa planer ny aktualitet. Efter utredningar beslöts 1747 att fästningarna vid Helsingfors (Sveaborg) och Lovisa skulle påbörjas. Ledningen för detta arbete fick Ehrensvärd. Mot förslaget om en särskild eskader i Finland gjorde bl a chefen för Stockholmseskadern (t o m 1754), viceamiralen Carl Ridderstolpe, kraftigt motstånd, troligen på grund av att han insåg att galärflottan härigenom kunde komma att skiljas från amiralitetet.

På grund av det pågående kriget i Pommern där Ehrensvärd deltog, övertogs galärflottans förvaltning av hans medarbetare först på nyåret

1758. En finsk eskader tillkom omkring år 1762. Sedan Ehrensvärd själv hade återkommit från Pommern, började han utarbeta förslag och instruktioner för de nya eskadrarna. Bl a beräknade han kunna minska antalet civila tjänstemän från 28 till 11.³⁶ De som inte kunde beredas tjänst vid amiralitetet, skulle få behålla sina löner och vara "tjänstefrie" till dess de avgick, blev befordrade vid andra verk eller fick tjänst vid den omorganiserade eskadern.³⁷ Dessa tjänstemän, som alltså tillhörde amiralitetet, skulle om de blev indragna i tvister och exekutionsmål lyda under de ordinarie (civila) domstolarna och exekutorerna.³⁸

I november 1763 var Ehrensvärds första instruktion för Arméns flotta klar och den trycktes, något förändrad, 1766. I detta s k Projekt till hushållsreglemente står i § 1 bl a: "Arméns flotta är en del av armén och heter därför Arméns flotta. Den har en egen generalsperson, som tillika är general i armén och är Kungl Maj:t ansvarig för flottan." Vid varje eskader fanns en eskaderchef.

Det mötte givetvis starkt motstånd från amiralitetet, att galärflottan inte längre hörde dit. Arméns flottas första period blev heller inte långvarig. Flottan drogs in i kampen mellan hattar och mössor och sedan mössorna segrat vid riksdagen 1765/66 beslutades om en ny organisation. Arméns flotta, som nu i stället skulle kallas Galärflottan, ställdes åter under Amiralitetskollegiet. Augustin Ehrensvärd ersattes med sin motståndare, viceamiralen Christoffer Falkengreén och den finska eskadern indrogs nästan helt. Galärflottans huvuduppgift skulle vara att utgöra transportflotta vid överförandet av trupper från Sverige till Finland.³⁹

Efter hattpartiets seger vid riksdagen 1769 återupprättades Arméns flotta i Finland⁴⁰ och dess ekonomiska förvaltning ställdes åter under Krigskollegiet, där ett särskilt sjömilitiekontor inrättades. Galärflottan i Stockholm förblev däremot under Amiralitetskollegiet till år 1777, då den under en gemensam befälhavare förenades med Arméns flotta i Finland.⁴¹ De två flottorna kallades Svenska resp Finska eskadern av Arméns flotta. Varje eskader hade sin sekundchef och båda var i ekonomiska frågor underställda Krigskollegiet fram till år 1791, då Generalsjömilitiekontoret tillkom.

Stockholms eskader var alltså organiserad på följande sätt:

Stockholms eskader av Arméns flotta	omkr 1758–1766
Galärflottan i Stockholm	1766–1776
Svenska eskadern av Arméns flotta	1777–omkr 1824

Sjöartiklarna från 1685 var i kraft fram till 1795, då krigsartiklar, som gällde armén och flottorna utfärdades. Dessa krigsartiklar ersattes redan 1798.

Liksom tidigare fanns i regel justitiarie, auditör, fiskal och rättegångsväbel vid eskadern (se även avsnittet om överrätten). Tryckta instruktioner finns från år 1766 för de tre förstnämnda. Föreskrifter för rättegångsväbeln ingår häri. Inga större förändringar har gjorts jämfört med 1737 års instruktioner. En nyhet är emellertid att särskilda föreskrifter för auditören tillkommit. Han skulle, som tidigare, bl a föra protokollet i underrätten, "tillkännagiva vad lag och förordningar innehålla om de där förevarande saker", författa domarna och uppläsa dem för parterna.⁴² Auditören förde protokollet också i värvningskommissorialrätten. Även i 1791 års rättegångsordning och i krigsartiklarna från 1795 och 1798 ingår bestämmelser för ovannämnda tjänster.

År 1749 föreskrevs att ingen fick antagas som notarie i de verk, där rättegångssaker förekom och drevs, ej heller förordnas till fiskal eller föreslås till auditör, landssekreterare eller borgmästare, som inte kunde förete akademiskt vittnesbörd om att han ägde tillräcklig insikt i lagfarenheten.⁴³ Detta innebar, att man skulle ha en s k examen iuridicum, som avlades genom offentligt förhör inför fakulteten i svenska lagfarenheten. Två fiskaler vid eskadern och en sekreterare hade avlagt denna examen vid Lunds universitet och justitiarien vid Arméns flotta, Johan Vilhelm Lannerstierna, hade disputerat "in jure" i Lund.⁴⁴ Övriga justitiarier, auditörer m fl hade varit inskrivna vid Uppsala universitet.⁴⁵ Vilken examen de eventuellt avlagt, har inte undersökts.

År 1766 skärptes kraven genom att Kungl Maj:t förordnade att endast den fick antagas till auditör som hade intyg från någon av hovrätterna om skicklighet och kunskap i lagfarenhet och som undergått de prov som bestämts i 1749 års förordning.⁴⁶ I krigsartiklarna från 1795 och 1798 finns dessa krav på auditörens skicklighet inskrivna.⁴⁷

Som tidigare framhållits (not 10) tycks justitiarierna, fiskalerna och auditörerna även innan 1749 års förordning utkom, ha studerat vid universitetet. Under hela 1700-talet förefaller de således ha haft en relativt god utbildning.

Överrätten⁴⁸

Överrätten fortsatte till en början sin verksamhet enligt samma bestämmelser som tidigare. Sedan eskadern i Finland tillkommit omkring år 1762, var överrätten gemensam för eskadrarna i Stockholm och Sveaborg. De hade även samme justitiarie. Sammanträdena hölls omväxlande i Stockholm och i Finland. Eftersom chefen för Arméns flotta, Augustin Ehrensvärd, själv oftast var ordförande i överrätten, hölls den troligen på den ort där han för tillfället befann sig. Rätten var i regel sammansatt av sju officerare och justitiarien.⁴⁹

Vid eskaderns omorganisation 1766 behölls överrätten, men den sammanträdde i fortsättningen endast i Stockholm, vilket måste ha berott på att den finska eskadern i det närmaste lades ned. I samband med att eskadern i Finland efter Ehrensvärds påtryckningar återupprättades 1770 som Arméns flotta, fick den en egen överrätt, eftersom det ansågs oundgängligt, att en så avlägsen ort var försedd härmed. För att minska kronans utgifter flyttades samtidigt justitiarien, fiskalen och sekreteraren från Galärflottan i Stockholm till Arméns flotta. Auditören i Stockholm skulle få sekreterarelönen från Finland. De mål som behövde hänskjutas till överrätt från underrätten i Stockholm, skulle i fortsättningen avgöras vid överrätten i Karlskrona.⁵⁰ Galärflottan tillhörde ju, som tidigare nämnts, amiralitetet och det var därför naturligt, att överrätten i Karlskrona och inte den vid Arméns flotta blev högre instans. Överrätten i Stockholm upphörde alltså i början av året. Det sista påträffade protokollet är daterat den 19 mars 1770.⁵¹

Frågan om överrätt i Stockholm togs i februari 1772 upp av riksdagens sekreta utskotts defensionsdeputation. Genom översändande av ett protokollsutdrag anhölls hos eskaderchefen, viceamiral Falkengreén, om svar på hur många mål som gått från underrätten i Stockholm till överrätten i Karlskrona sedan senaste riksdag och hur stor kronans kostnad härför blivit.⁵² Denna förfrågan remitterades till eskaderns auditör, som genom en undersökning av underrättens handlingar kom fram till att år 1770 hade sex mål, år 1771 fyra mål och år 1772 dittills (i mars) ett mål gått vidare till överrätten i Karlskrona. I ännu flera mål hade parterna anmält sitt missnöje med domen, men när de fått veta att besvärsskrivelsen inte fick översändas med posten utan måste ingivas antingen av den klagande själv eller av befullmäktigat ombud, hade många avstått, eftersom de inte hade några bekanta i en så avlägsen ort som Karlskrona. Den kostnad kronan tillfogades ge-

nom att mål gick vidare till överrätten i Karlskrona var omöjlig att bestämma med säkerhet.⁵³ I eskaderchefens svar till defensionsdeputationen nämns dessutom att tre mål från exekutionsverket gått vidare till överrätten. Han framhåller också att år 1769 hade 44 mål behandlats i överrätten, som då fortfarande fanns i Stockholm.⁵⁴ Det hade således blivit en stor minskning. Av brevet framgår att eskaderchefen arbetat för att få en överrätt i Stockholm. I april 1772 tillstyrkte sekreta utskottet återupprättandet av en överrätt och detta bifölls av adeln i slutet av juli 1772.⁵⁵ Ingen ändring gjordes dock förrän Gustaf III i mars 1773 förordnade, att en särskild överrätt åter skulle inrättas vid Galärflottan. Dess göromål skulle vara desamma som åren 1756–1769. Kungen utfärdade även fullmakt för sekreteraren att vara justitiarie. Vidare bestämde han att en notarie skulle antagas till överrätten och att fullmakt för denne skulle utfärdas av eskaderchefen. Även en fiskal skulle tillsättas. Tillökningsutgifterna för detta bestod i skillnaden mellan sekreterare- och justitiarielönen 750 daler, en fiskalslön 400 daler och en notarielön 400 daler, allt i silvermynt.⁵⁶ Den första överrätten hölls åter i maj 1773.⁵⁷

Galärflottans överrätt blev inte heller nu långvarig. Redan i augusti 1776 föreskrevs att den skulle indragas i samband med att Amiralitetskollegiet flyttade från Karlskrona till Stockholm. Den överrätt och den underrätt som fanns i Karlskrona skulle förbli där och överrätten skulle även upptaga mål som hänsköts dit från underrätten vid Galärflottan i Stockholm. Justitiarien vid Galärflottan, som "från äldre tider" tillika varit sekreterare hos eskaderchefen, fick behållas där, medan däremot fiskalen såsom advokatfiskal skulle biträda Amiralitetskollegiet och notarien skulle brukas i kollegiets kansli.⁵⁸ Överrätten i Stockholm fortsatte enligt påträffade protokoll sin verksamhet åtminstone till i slutet av november 1776.⁵⁹ Därefter tycks överrätten i Karlskrona ha övertagit verksamheten.⁶⁰

I februari 1777 kom nästa organisationsändring, som berörde överrätten. Enligt ett kungl brev ställdes Galärflottan i Stockholm under samma chef som Arméns flotta i Finland. De kallades, som tidigare nämnts, Svenska resp Finska eskadern av Arméns flotta och hade vardera en överste som sekundchef. Den överrätt som sedan 1770 fanns vid den finska eskadern skulle i fortsättningen även betjäna den svenska. För att spara pengar skulle en kanslist och inte en särskild notarie föra protokollet vid de tillfällen, då överrätten sammanträdde i Stock-

holm. Justitie- och kanslistaten i Stockholm skulle bestå av en justitiarie (som dock fick större delen av sin lön vid finska eskadern), en fiskal, en auditör som tillika var sekreterare hos eskaderchefen, en kanslist och en rättegångsväbel. Auditörsbefattningen skulle bestridas av justitiarien Bergman, vars justitariatjänst hade indragits 1776.⁶¹ Chefen för Arméns flotta var i regel ordförande i rätten, vars övriga ledamöter utgjordes av sex officerare och justitiarien. Sammanträdena hölls oftast i Stockholm.⁶²

Överrätten vid Arméns flotta fanns kvar till i maj 1791. I mars detta år utfärdades nämligen en kungl kungörelse angående inrättandet av en enda överdomstol för krigsmakten till lands och sjöss i Sverige och Finland. Denna överdomstol, som kallades Krigshovrätt, skulle ha sitt säte i Stockholm och börja sin verksamhet den 16 maj 1791. Minst sju ledamöter skulle sitta i rätten, som skulle döma "de brott och förseelser vilka i och under krigstjänsten begås och förövas, inom vilken gräns samtliga underrätter sig jämväl hålla skola." Skuldfordringsmål och andra civila tvistemål skulle inte längre behandlas av militär domstol. De oavgjorda mål, som kunde finnas kvar vid överrätterna, skulle insändas till Krigshovrätten.⁶³

Samtidigt med kungörelsen utfärdades även en rättegångsordning för Krigshovrätten och för samtliga underrätter till lands och sjöss. Den gällde endast i fredstid. I krigstid skulle Kungl Maj:t förordna överrätter vid flottorna och generalkrigsrätter i armén. Av Krigshovrättens sju ledamöter skulle sex vara militärer och en justitiarie. Det skulle finnas två justitiarier, en för lantarmén och en för flottorna. De militära ledamöterna utsågs kvartalsvis av Kungl Maj:t. Krigshovrätten skulle sammanträda så ofta det erfordrades. Till behandling skulle rätten upptaga bl a livssaker som rannsakats och dömts av underrätt, grov försmädelse mot Gud, stämplingar och förgripelser mot konungen själv, hans hus och rikets självständighet samt landsförräderi, överfall med ord eller gärning på överste befälhavaren, general, amiral eller överste av någon som stod under honom, ämbetsbrott begångna av högre eller lägre officerare liksom av vissa civila ämbetsmän, myteri m m. Dessutom skulle Krigshovrätten leuterera underrätternas domar.⁶⁴

Krigshovrätten blev inte långvarig. Redan i oktober 1794 utfärdades en kungl kungörelse angående återupplivande av överrätten vid Arméns flotta. Överrätten skulle sammanträda i Stockholm och börja sin

verksamhet den 1 januari 1795. De mål, som rörde Arméns flotta, skulle upptagas och avgöras enligt lag, sjöartiklar och rättegångsordningen av den 14 mars 1791. Överrättens återinförande gjordes i samband med att Storamiralsämbetet fick högsta styrelsen av Arméns flotta. Det var enligt kungörelsen bättre, att Arméns flottas rättegångs-ärenden sköttes av sådana personer, vilkas ämbeten och tjänster inom flottan givit dem en närmare kännedom om dess sammansättning och övriga beskaffenhet.⁶⁵ Överrättens ordförande förordnades av Kungl Maj:t. Till övriga ledamöter kommenderades officerare av chefen för svenska eskadern efter rekvisition av ordföranden. Justitiarien var ständig ledamot med rösträtt. Han skulle föredraga alla mål och borde alltid säga sin mening först.⁶⁶

Överrätten fanns kvar till år 1797, då Gustaf IV Adolf efter sitt trontillträde utfärdade en kungörelse angående återupplivandet av Krigshovrätten såsom överdomstol till lands och sjöss i Sverige och Finland. Ändringen motiverades med att utgifterna måste inskränkas och att, för den allmänna och enskilda säkerhetens skull, ordning och likhet i lagskipningen skulle finnas. Krigshovrättens verksamhet skulle börja den 1 oktober 1797. Den skulle ha minst sju ledamöter, justitiarien inräknad, och ha sitt säte i Stockholm. När det gällde mål som rörde flottorna, vilka erfordrade "särskild kännedom", skulle fyra ledamöter av flottorna alltid kommenderas att från målens början till deras slut övervara desamma.⁶⁷ Flottans ställning stärktes således jämfört med de bestämmelser, som utfärdats för Krigshovrätten 1791.

Den överrätt under vilken eskadern i Stockholm hörde, var alltså:

Överrätten i Stockholm (och Finland)	1758–1766
Överrätten vid Galärflottan i Stockholm	1766–1769
Överrätten i Karlskrona	1770–febr 1773
Överrätten vid Galärflottan i Stockholm	mars 1773–aug 1776
Överrätten i Karlskrona	aug 1776–febr 1777
Överrätten vid Arméns flotta	febr 1777–maj 1791
Krigshovrätten	maj 1791–1794
Överrätten vid Arméns flotta	1795–sept 1797
Krigshovrätten	okt 1797–

År 1770 hölls dock som tidigare nämnts överrätter i Stockholm t o m mars och år 1776 t o m november.⁶⁸

Organisationsändringarna under 1790-talet gällde inte bara överrättsorganisationen. Även Amiralitetskollegiet och dess efterföljare

omorganiserades upprepade gånger. Kollegiet upphörde 1791 och i stället tillkom Generalsjömilitiekontoret. Åren 1794–1796 fanns Storamiralsämbeten för örlogsflottan resp för Arméns flotta och 1797–1803 Kommitterade för örlogsflottans resp Arméns flottas ärenden.⁶⁹

Underrätten

En underrätt fanns vid eskadern hela tidsperioden. Dess benämning skiftar dock och de tider då eskadern utgjorde en del av Arméns flotta (omkr 1762–1766 och fr o m 1777) kallas underrätten ofta krigsrätt eller regementskrigsrätt. De bestämmelser som utfärdats i januari 1717 gällde i stort sett fram till 1791. Enligt den rättegångsordning som utfärdades sistnämnda år skulle underrätten bestå av en överstelöjtnant eller en major som ordförande samt två kaptener, två löjtnanter och två fänrikar. Samtliga skulle utses av eskaderchefen. Vid laga förfall kunde en kapten vara ordförande och även ledamöterna i övrigt kunde i sådant fall vara av lägre rang. Rätten skulle alltid bestå av sju personer, jämte auditören, vilken liksom tidigare var rättens juridiskt utbildade ledamot. Han förde protokollet och skulle alltid säga sin mening först.

Till domstolen hörde alla brott som begåtts av personer i tjänst. Om det gällde brott som begåtts av en överofficer eller av en svensk handelsman, skulle underrätten endast rannsaka och sedan omedelbart insända målet till Krigshovrätten. Alla civilmål, skuldfordringar eller andra tvister, som ända till 1791 hade behandlats vid eskadern, samt de brott och förseelser som begicks av militärers hustrur, barn och tjänstefolk skulle i fortsättningen avgöras av Konungens befallningshavande samt vederbörande (civila) domstolar. Domar, som avkunnats av underrätten i grövre mål, fick inte verkställas, förrän de prövats av Krigshovrätten.⁷⁰

I 1795 års krigsartiklar kallas underrätten krigsrätt och antalet ledamöter minskades från sju till sex, jämte auditören. Kortfattade föreskrifter för krigsrätten finns även i Reglemente för Arméns flottas förvaltning och redogörelse 1796 och i 1798 års krigsartiklar.

Kammarrätten

Av påträffade handlingar framgår att en kammarrätt fanns vid Stockholms eskader åtminstone åren 1758–1759.⁷¹ Det är oklart, om kammarrätten sammanträdde, sedan Arméns flotta organiserats. Det förefaller däremot som om en kammarrätt funnits under den s k Galärflot-

tans tid (1766–1776). I ett kungl brev från 1767 bestämdes nämligen att ett kammarrevisionsråd skulle vara ordförande i kammarrätten vid Galärflottan i stället för som tidigare en assessor i Kammarrevisionen.⁷² Dessutom finns protokoll från sammanträden som hölls i september–december 1776, då man behandlade en avliden artilleritygvaktares räkenskaper.⁷³

När Galärflottan år 1777 sammanslogs med Arméns flotta i Finland upphörde kammarrätten sannolikt. Chefen för Arméns flotta, Henrik af Trolle, anmälde nämligen år 1780 i ett brev till Kungl Maj:t att det var nödvändigt, att Arméns flotta, i likhet med amiralitetet, hade sin egen kammarrätt, som skulle utreda de fel och balanser som kunde finnas i ”publique uppbörder och räkenskaper”.⁷⁴ Kungen gav också sitt tillstånd till inrättandet av en kammarrätt vid Arméns flotta. Till ordförande skulle utses det krigsråd i Krigskollegiet, som hade hand om Arméns flottas ärenden. Ledamöter skulle vara justitiarien vid Arméns flottas överrätt, då han vistades i Stockholm, en kamrerare från Krigskollegiet, två kamrerare från Kammarkollegiet och Kammarrevisionen samt auditören och bokhållaren vid svenska eskadern. Kanslisten vid denna eskader skulle föra protokollet. Krigskollegiet skulle vid behov utse andra ledamöter, om någon av laglig orsak var hindrad eller frånvarande. Rätten sammanträdde i Stockholm och skulle i allt rätta sig efter rättegångsprocessen av den 15 november 1732. Rätten stod under Kammarrevisionens överinseende.⁷⁵

Arméns flottas kammarrätt höll sitt första sammanträde den 6 oktober 1780 med krigsrådet Lars Orrsköld som ordförande.

Kammarrätten fanns kvar till i maj 1811, då den indrogs. Närmast var detta föranlett av att Krigskollegiet hos Kungl Maj:t hade hemställt att inte längre behöva utse en av sina ledamöter till ordförande i rätten, eftersom kollegiets befattning med Arméns flottas ärenden för länge sedan hade upphört (1791). Man föreslog, att ett kammarråd från amiralitetet eller från Kammarrätten i stället kunde vara ordförande och en kamrerare från något av dessa verk ledamot i stället för en kamrerare i Krigskollegiet.⁷⁶ Ärendet remitterades till Förvaltningen av sjöärendena, som i sitt svar till Kungl Maj:t föreslog, att Arméns flottas kammarrätt skulle upphöra, eftersom örlogsflottans kammarrätt i Karlskrona hade upplösts redan 1807 och ärenden av detta slag borde behandlas på likartat sätt vid flottorna.⁷⁷

Lokaler

Över- och underrätterna sammanträdde i den s k krigsrättssalen, som åtminstone fr o m 1730 till omkring 1780 låg i Östra drabanthuset, även kallat bl a Östra amiralitetshuset och senare Långa raden, på Skeppsholmen.⁷⁸ Av uppgifter som finns om huset och även om krigsrättssalen kan man utläsa vilka reparationer m m som vidtagits under årens lopp. Som exempel kan nämnas, att krigsrättssalen 1736 fick två nya dörrar och en kakelugn, 1738 anges att krigsrättssalen bör förses med innanfönster osv.⁷⁹ En ritning från 1747 visar att krigsrättssalen låg i övre våningen, där bl a även justitiekontoret, auditörs- och fiskalskontoren låg.⁸⁰ På grund av klagomål över den kalla och dragiga krigsrättssalen tillbyggdes husets mittparti och salen flyttades i samband därmed till nedre våningen liksom även auditörens och fiskalens nu gemensamma kontorslokal. I slutet av 1750-talet gjordes nya omflyttningar inom huset. Den stora förändringen kom under 1760- och 1770-talen då Östra amiralitetshuset omvandlades till bostadshus, och kontor och expeditioner överflyttades till det nya kanslihuset på Skeppsholmen. Ingen särskild krigsrättssal tycks ha funnits i detta hus.

Krigsrättssalens utseende framgår delvis av ett inventarium från 1757. Där fanns ett ovalt furubord överdraget med rött kläde, ytterligare ett bord med rött kläde, ett furuskåp med dubbla dörrar, lås och nyckel, nio karmstolar med ryssläder, åtta innanfönster, en handklocka av metall, en fattigbössa av koppar, ett bläckhorn, en sanddosa, två borstar, en bibel in quarto, ett "justitieverk", två lagböcker och sjöartiklar samt en eldgaffel. Allt var enligt anteckning i gott skick. I de två "justitie- och kanslirummen" fanns bl a Modées verk och utdrag av kungl förordningar i fyra band samt Jusleens samlingar av diverse förordningar i franskt band.⁸¹

Fattigbössan skulle enligt en bestämmelse från 1735 finnas på alla fartyg på expedition, i kommissariatet samt i över- och underrätterna. Bössorna skulle ha två nycklar, varav räntemästaren vid Amiralitetskrigsmanskassan skulle ha den ena och fiskalen den andra.⁸²

År 1764 hade den s k "kansli- och krigsrättssalen" fått delvis ny möblering. Salen var försedd med vaxdukstapeter av åtskilliga färger, hade fotpanel samt en blå och vit kakelugn med järnfötter. Krigsrättsbordet, som var gulmålat, fyrkantigt och hade fyra lådor, var överklätt med blått kläde. I salen fanns dessutom ett mindre bord med grönt klädesöverdrag, ett grönt "pappersskåp" med röda lister, ett ljusblått

skåp, ett skåp med röd fot, två pulpeter – den ena ljusblå med grönt kläde, den andra grön med blått kläde –, en grön länstol, en brun läderlänstol, sju nya röda länstolar och fyra gamla bruna, en trästol, ett väggur med svarta och förgyllda lister och fodral målat med åtskilliga färger, två bleckljusstakar, en fattigbössa av koppar m m.⁸³ Av beskrivningen att döma måste det ha varit ett färgrikt rum.

Handlingar i Krigsarkivet

Samtliga handlingar ingår i Stockholms eskadrars arkiv om annat ej angivits.

1715–1757

I överrättens arkiv finns bl a protokoll från 1716–1757, delvis både koncept och renskrifter. Dessutom finns ofta kallelser till sammanträden, domar, utgående och inkomna skrivelser samt akter i målen.

Underrättens protokoll från 1717–1757 utgörs till största delen av mycket konceptartade lösa handlingar. De är dessutom ofta ofullständiga. Även i underrättens arkiv förekommer bl a domar, kallelser, utgående och inkomna skrivelser samt akter.

Justitiariens handlingar återfinns – i den mån de inte är bilagda främst överrättens arkiv – i justitiekontorets arkiv. Där finns bl a protokoll (tidvis kallade diarier) från 1717–1757, handlingar i utsökningssmål 1717–1757, bouppteckningar 1730–1757, rullor över kriminalmål dömda i över- och underrätterna 1735–1757 samt utgående och inkomna skrivelser.

Fiskalens arkiv är mycket litet, endast två volymer. Skrivelser upprättade av honom finns även i bl a över- och underrätternas arkiv. Auditörens handlingar ingår i de andra delarkiven, främst underrättens arkiv. Från värvningskommissorialrätten har endast några få protokoll med bilagda kallelser, domar och inkomna skrivelser 1737–1739 påträffats.

Kammarrättens protokoll skulle renskrivas och insändas till Kammarrevisionen för granskning. Detta gjordes tydligen inte de första åren, ty i ett brev från Kammarrevisionen den 7 november 1749 uppmanades kammarrätten vid vite att insända protokollen till den 5 februari 1750. Rättens notarie uppsökte med anledning härav assessorn

Samuel Uggle,⁸⁴ som t o m 1749 varit ordförande, för att hämta de protokoll som fanns hos honom. Notarien erhöll protokollen renskrivna fr o m rättens början den 9 februari 1738 t o m den 21 april 1744. Han hade sedan själv renskrivit protokollen t o m den 27 september 1749 ”utom ett felande protokoll för den 23 april 1744 det man intet kunnat igenfinna ehuru därefter så väl ibland de härvarande som ock hos assessoren Uggle befintlige kammarrättens handlingar blivit eftersökt.”⁸⁵ De protokoll som ovan omtalas, ingår nu i kammarrättens arkiv, med undantag av det protokoll som saknades redan 1750.

Enligt protokollen från år 1755 återkom man vid varje sammanträde till frågan om kammarrättens handlingar. Eftersom en del av rättens ledamöter och notarien visste att Uggle, numera häradshövding i Böbergs domsaga i Östergötland, hade tagit handlingar med sig hem och sedan inte lämnat tillbaka dem, beslöts att han i ett brev skulle anmodas att snarast skicka alla de handlingar han hade som angick kammarrätten. Då Uggle efter fyra månader ännu inte svarat på brevet, sändes en påminnelse till honom. Han svarade då, att han låtit undersöka i Stockholm om rättens handlingar fanns där men utan resultat. Han lovade undersöka om handlingarna hade kommit med vid hans flyttning från Stockholm. Kammarrätten beslöt att skicka ett nytt brev till Uggle för att påskynda undersökningen, eftersom de saknade handlingarna i hög grad hindrade rättens arbete.⁸⁶ Om Uggle lyckades hitta de saknade handlingarna är inte känt. I arkivet saknas emellertid handlingar från 1750–1754, fränsett ett protokoll från januari 1750.

1758–1800

Överrättens handlingar från 1758–mars 1770 och mars 1773–november 1776 ingår i Stockholms eskaders arkiv. Häri finns protokoll, domar, akter, utgående och inkomna skrivelser. Arkivet är inte fullständigt bevarat. Fr o m 1777 då eskadern i Stockholm blev en del av Arméns flotta, finns handlingarna i Arméns flottas överrätts arkiv. I Krigsarkivet har inga protokoll efter år 1783 påträffats och även av handlingar – domar, skrivelser, akter m m – har ganska litet påträffats.⁸⁷

Underrättens protokoll och domar tycks vara bevarade med undantag av enstaka år. Även utgående och inkomna skrivelser samt akter finns i viss utsträckning.

I justitiekontorets arkiv finns bl a utsökningsmål 1766–1787, boupp-

teckningar t o m 1789 och en s k straffrulla (delvis ofullständigt förd) angående kriminalmål vid över- och underrätterna.

Från fiskalen finns enstaka skrivelser bevarade i ett litet arkiv. Audi-törens handlingar däremot ingår helt i ovannämnda arkiv, främst i underrättens. Från värvningskommissorialrätten har endast några spridda protokoll påträffats, från 1767 och 1772.

Eskaderns kammarrättshandlingar är som tidigare nämnts också ofullständigt bevarade. Protokoll finns från 1758–1759, ett protokolls-utdrag från 1767, en dom från 1769 samt protokoll från september–december 1776.

Då kammarrätten vid Arméns flotta inrättades 1780, efterlystes de handlingar, som funnits vid den tidigare kammarrätten. Notarien omtalade då, att han för flera år sedan hade fört protokoll i ett mål angående en avliden artilleritygvaktares räkenskaper. Dessa protokoll visade han fram. Var andra tidigare handlingar fanns, visste han däremot inte.⁸⁸ De tidigare protokoll som notarien visade, är med största sannolikhet de protokoll från 1776, vilka är sammanbundna med protokollen från 1780–1792. Senare protokoll har inte påträffats i Krigsarkivet. Endast enstaka lösa handlingar finns efter detta år.

Som framgått saknas en hel del handlingar, främst underrättens renskrivna protokoll från större delen av perioden 1717–1757. Troligen har mycket utgallrats under tidernas lopp, kanske kan enstaka handlingar komma att påträffas bland oordnade eller felordnade handlingar. Arkivordningen på 1700-talet var inte den bästa. Tex sägs i ett memorial skrivet i februari 1773 att arkivet var i största oordning, sedan det flyttats till ett rum utan fönster och handlingarna uppstaplats i största villervalla.⁸⁹ Dessutom skedde ett utbyte av handlingar mellan Galärflottan och Arméns flotta i Finland i början av 1770-talet.⁹⁰ Alla omorganisationer och bruket att taga handlingar hem till bostaden måste också ha bidragit till att oordning uppstått.

Noter

Handlingarna förvaras i Krigsarkivet, om annat ej anges.

- 1 Uppgifter om Stockholms eskader finns bl a i Svenska flottans historia, del II (Malmö 1943); Amiralitetskollegiets historia, del 2 (Malmö 1974); P O Bäckström: Svenska flottans historia (Stockholm 1884); Oscar Nikula: Svenska skärgårdsflottan 1756–1791 (Helsingfors 1933); Gunnar Unger: Skeppsholmsbilder (Malmö 1946).
- 2 Tryckta i J Schmedeman: Kongl stadgar, förordningar, bref och resolutioner ifrån åhr 1528 in til 1701 – – – (Stockholm 1706).
- 3 Årstrycket 1717.
- 4 Amiralitetskollegium, Kansliet, serie D I, 1737:1.
- 5 Schmedeman a a.
- 6 Amiralitetskollegiets historia, del 1, sid 332 (Stockholm 1950).
- 7 Amiralitetskollegium, Kansliet, serie D I, 1737:1.
- 8 Sveriges rikets lag (Stockholm 1734).
- 9 Lars O Berg: De mortuis (i Uppsatser i Krigsarkivet 1963, maskinskrivet exemplar).
- 10 Stockholms eskader – 1757, Eskaderchefen, serie B I, den 30 april 1716. Törnecreutz blev dömd från tjänsten för missbruk av sin justitiariefattning den 6 oktober 1721 (se Gustaf Elgenstierna: Den introducerade svenska adelns ättartavlor, Stockholm 1925–1936). Han efterträddes av Erik Petracus 1721–1737 och Johan Tranacus 1737–1757. Justitiarierna, fiskalerna och auditörerna tycks ha studerat vid universitet. Thuronius hade varit inskriven vid Åbo universitet, de flesta andra vid universitetet i Uppsala (Uppsala universitets matrikel 1595–1817, Register utarbetat av S O Brenner och G Thiman, i Acta universitatis Upsaliensis, 20, Uppsala 1971).
- 11 Amiralitetskollegium, Kansliet, serie D I, 1737:1.
- 12 Fiskaler var Erik Petracus omkr 1720–1721, Peter Holding 1721, Johan Hyphoff 1722, Petter Salenius omkr 1723–omkr 1734, Mathias Brock omkr 1735–1738, Hans Paqualin 1738–1750 och Paul Timme 1750–1761.
- 13 Kungl förordningen den 15 januari 1717 (Årstrycket).
- 14 Auditörer var Anders Ignatius 1718–omkr 1721, Hans Brase 1721–1754 och Carl Hans Scheve 1754–omkr 1762.
- 15 Kungl förordningen den 15 januari 1717 (Årstrycket); Amiralitetskollegium, Kansliet, serie D I, 1737:1 (Justitiarien).
- 16 Amiralitetskollegium, Kansliet, serie D I, 1737:1 (Eskaderchefen).
- 17 För utförligare uppgifter här om se Margareta Östergren: Några anteckningar om rättsväsendet vid örlogsflottan i början av 1700-talet (i Forum Navale nr 30, Östervåla 1976).
- 18 Amiralitetskollegiets historia, del 2, sid 116 (Malmö 1974).
- 19 Stockholms eskader –1757, Överrätten, serie A I a.
- 20 Stockholms eskader –1757, Överrätten, serie A I b.
- 21 Kongl Maj:ts förordning huruledes och hwad wijd general och regementsrätterne under dess militie hållas och uthi acht tagas bör – – – den 2 marti anno 1683, § 14 (bilaga till Krigz-articlar som – – – åhr 1683 förnyade och stadgade äre).

- 22 Stockholms eskader –1757, Överrätten, serie A I a, volym 1.
- 23 Kungl förordningen den 15 januari 1717 (Årstrycket).
- 24 Stockholms eskader –1757, Underrätten, serie A I a, volym 1.
- 25 Stockholms eskader –1757, Överrätten, serie A I b; Underrätten, serie A I a; Justitiekontoret, serie D I.
- 26 Stockholms eskader –1757, Amiralitetskommissariatet, serie E I, Kungl brev den 1 mars 1737.
- 27 Tryckt i Utdrag utur – – – publique handlingar – – –, del II, av R G Modée (Stockholm 1746).
- 28 Stockholms eskader –1757, Kammarrätten, serie A I.
- 29 Stockholms eskader –1757, Eskaderchefen, serie B I, skrivelse den 23 februari 1737.
- 30 Stockholms eskader –1757, Eskaderchefen, serie E III, Kungl brev den 3 maj 1737.
Jfr även Erik Bredberg: Underrättelser för executoren, hämtade utur äldre och nyare författningar, del I (Stockholm 1785).
- 31 Stockholms eskader –1757, Värvningskommissorialrätten, serie A.
- 32 Kungl Maj:ts resolution den 18 augusti 1731 (Årstrycket). Jfr även Förnyad stadga angående värvingar – – – av den 1 december 1727 (Modée a a, del I) och Gunnar Bohlin: Militär statsmakt och individ, särskildt i Sverige under Gustaf III:s tid (Uppsala 1917).
- 33 Kungl brev den 27 oktober 1736 angående § 4 i 1731 års värvningsförordning (Bredberg a a).
- 34 Stockholms eskader 1758–1824, Värvningskommissorialrätten, serie A.
- 35 Stockholms eskader –1757, Amiralitetskommissariatet, serie E I, volym 29.
- 36 En stor del av ovanstående uppgifter är hämtade ur Oscar Nikulas bok Svenska skärgårdsflottan 1756–1791 (Helsingfors 1933). Angående Augustin Ehrensverd se Svenskt biografiskt lexikon, band 12 (Stockholm 1949).
- 37 Stockholms eskader –1757, Amiralitetskommissariatet, serie E I, volym 29, kungl brev den 18 oktober 1756.
- 38 Årstrycket, den 25 augusti 1757. Stockholms eskader 1758–1824, Överrätten, serie A I, den 3 december 1757.
- 39 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie E I, volym 9, kungl brev den 8 oktober 1766 och den 3 december 1766.
- 40 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie E I, volym 15, kungl brev den 2 januari 1770.
- 41 Chefen för Arméns flotta 1777–1790, serie E I, kungl brev den 10 februari 1777.
- 42 Project til hushåls reglemente för Armeens flotta (Stockholm 1766).
- 43 Kungl förordning den 10 mars 1749 tryckt i Utdrag utur – – – publique handlingar – – –, del IV, av R G Modée (Stockholm 1754).
- 44 Fiskalerna Johan Ernst Skoge och Olof Widegren samt sekreteraren Georg Dahl, enligt Jan Eric Almquist: Förteckning över studenter som före 1813 vid Lunds universitet avlagt de i Kungl Förordningen den 10 mars 1749 angivna akademiska kunskapsproven för inträde i rättegångsverken (Lund 1939).
- 45 Uppsala universitets matrikel 1595–1817. Register, utgivet av S O Brenner och G Thiman (Acta universitatis Upsaliensis, 20, Uppsala 1971).

- 46 Kungl brev den 8 juli 1766 tryckt i Utdrag utur publique handlingar ---, del VIII, (Stockholm 1774).
- 47 Kongl Maj:ts förnyade krigs-articlar, til efferrättelse för arméen och flottorne i Sverige, Finland och Pomer. Gifne Stockholms slott den 6 maji 1795 (Stockholm 1795), Kap 14, § 4; Kongl Maj:ts krigs-articlar för des krigsmagt til lands och sjös. -- den 31 martii 1798 (Stockholm 1798), Kap 18, § 2.
- 48 I detta avsnitt behandlas även Arméns flottas överrätt och Krigshovrätten, trots att den svenska eskaderns mål utgjorde endast en del av de mål som togs upp i dessa rätter.
- 49 Stockholms eskader 1758–1824, Överrätten, serie A I, volym 2.
- 50 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie E I, volym 15, kungl brev den 2 januari 1770.
- 51 Stockholms eskader 1758–1824, Överrätten, serie A I, volym 3.
- 52 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie E I, volym 20, protokollsutdrag den 28 februari 1772.
- 53 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie E I, volym 20, auditören Olof Telins memorial daterat den 9 mars 1772.
- 54 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie B I, volym 15, dnr 219.
- 55 Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll 1771–1772, del III, sid 354 (utgivna av Sten Landahl, Stockholm 1971), sekreta utskottets tillstyrkan den 14 april 1772, adelns riksdagsprotokoll den 25 juli 1772.
- 56 Stockholms eskader 1758–1824, Underrätten, serie E, volym 3, kungl brev den 2 mars 1773.
- 57 Stockholms eskader 1758–1824, Överrätten, serie A I, volym 4.
- 58 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie E I, volym 27, kungl brev den 7 augusti 1776.
- 59 Stockholms eskader 1758–1824, Överrätten, serie A I, volym 4.
- 60 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie E I, volym 29.
- 61 Chefen för Arméns flotta 1777–1790, serie E I, kungl brev den 10 februari 1777.
- 62 Överrätten vid Arméns flotta, serie A I.
- 63 Kungl kungörelse den 14 mars 1791 (Årstrycket).
- 64 Rättegångsordning den 14 mars 1791 (Årstrycket). Angående föreskrifter för krigsmakten till lands se Kurt Grönfors: Ur det svenska militära rättegångsväsendets historia (i Skrifter utgivna av institutet för rättshistorisk forskning, serie II, band 1, Lund 1951).
- 65 Kungl kungörelse den 19 oktober 1794 (Årstrycket). Angående generalkrigsrätt vid armén se kungl kungörelse den 12 december 1794 (Årstrycket), angående en amiralitetshovrätts inrättande i Karlskrona se kungl kungörelse den 16 augusti 1794 (Årstrycket).
- 66 Reglemente för Arméns flottas förvaltning och redogörelse (Stockholm 1796).
- 67 Kungl kungörelse den 11 april 1797 (Årstrycket). I de nya krigsartiklar som utfärdades den 6 maj 1795, kapitel 14, talas bl a om krigshovrätten i Stockholm. I de krigsartiklar som utkom den 31 mars 1798, kapitel 18, talas däremot bl a om överrätten vid Arméns flotta.
- 68 Stockholms eskader 1758–1824, Överrätten, serie A I, volym 3 och 4.

- 69 Se Amiralitetskollegiets historia, del 2 (Malmö 1974).
- 70 Rättegångsordning den 14 mars 1791 (Årstrycket).
- 71 Stockholms eskader 1758–1824, Kammarrätten, serie A I, volym 1.
- 72 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie E I, volym 9, kungl brev den 17 febr 1767. Se även Eskaderchefen, serie C I, volym 10, 1775 dnr 395 och dnr 600 angående preses i kammarrätten.
- 73 Kammarrätten vid Arméns flotta, serie A I, volym 1.
- 74 Kammarrätten vid Arméns flotta, serie A I, volym 1, protokoll den 6 oktober 1780.
- 75 Chefen för Arméns flotta 1777–1790, serie E, kungl brev den 17 maj 1780.
- 76 Stockholms eskader 1758–1824, Kammar-, sjömilite- och varvskontoret, serie E I a, volym 10, kungl brev den 3 maj 1811.
- 77 Förvaltningen av sjöärendena, Plenum 1803–1814, serie B I, 1811 volym 1, den 22 mars 1811, dnr 188. Jfr även Axel Ludvig Zetterstens arbetspapper, volym 6.
- 78 Se Nils G Wollin: Skeppsholmen under 300 år (Stockholm 1971).
- 79 Stockholms eskader –1757, Varvs- och artillerikontoret, serie B I a, volym 1.
- 80 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie J.
- 81 Stockholms eskader –1757, Varvs- och artillerikontoret, serie E III a, volym 11 (1757, sid 1476). Jfr även Wollin a a. Johan Jusleen: Samling af Kongl Maj:ts bref – – (Stockholm 1751 och 1761). R G Modée: Utdrag utur – – – publique handlingar, del I–IV (Stockholm 1742–1754).
- 82 Amiralitetskollegium, Kansliet, serie D I, 1735:1 (kungl instruktion för räntemästaren vid Amiralitetskrigsmanskassan i Stockholm, den 20 augusti 1735).
- 83 Stockholms eskader 1758–1824, Tygkontoret, serie F V (1764) och Wollin a a.
- 84 Angående Samuel Uggle se Johan Kleberg: Kammarrevisionen – Kammarrätten 1695–1940 (Stockholm 1940).
- 85 Stockholms eskader –1757, Kammarrätten, serie A I, den 31 januari 1750.
- 86 Stockholms eskader –1757, Kammarrätten, serie A 1, den 12 juni, 2 oktober och 9 december 1755.
- 87 I Krigshovrättens arkiv (Riksarkivet) finns kungl brev till överrätten vid Arméns flotta 1762–1797, 1 band.
- 88 Kammarrätten vid Arméns flotta, serie A I, den 6 oktober 1780.
- 89 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie E II, volym 2, den 23 februari 1773.
- 90 Stockholms eskader 1758–1824, Eskaderchefen, serie C I, volym 6, 1771 dnr 102 och Underrätten, serie B I, volym 1, den 28 juni 1771. Angående flottans arkiv se Bertil Broomé: "Flottans arkiv" på Skeppsholmen. Några anteckningar till dess förhistoria och äldre historia (i Forum Navale nr 23, Uppsala 1967); Axel Zettersten: Flottans arkiv på Skeppsholmen (i Historisk tidskrift 1886); Severin Bergh: Utredning angående flottans stations i Stockholm arkiv (i Meddelanden från Riksarkivet, Ny följd, serie I, del 4, Stockholm 1915).

SJÖHISTORISKA SAMFUNDETS STYRELSE

Ledamöter
av Samfun-
dets råd

Viceamiral Einar Blidberg, Bromma, ordförande
Professor Bertil Broomé, Stockholm, vice ordförande,
Förste arkivarie Lennart Rosell, Danderyd, sekreterare och redaktör för
samfundets skriftserie,
Bankkamrer Fritz Englund, Solna, skattmästare,
Överbibliotekarie Wilhelm Odelberg, Stockholm,
Professor Martin Olsson, Stockholm,
Marindirektör Gunnar Schoerner, Stockholm,
Rektor Åke Stille, Uppsala,

Redaktör Ebbe Aspegren, Stockholm,
Professor Gösta Berg, Stockholm,
Landsarkivarie Lars O. Berg, Uppsala,
Professor Oscar Bjurling, Lund,
Byråchef Gillis Claus, Stockholm,
Redaktör Jan Magnus Fahlström, Stockholm,
Kommendörkapten Georg Hafström, Saltsjöbaden,
Kommendörkapten Allan Kull, Stockholm,
Professor Börje Kullenberg, Göteborg,
Museidirektör Per Lundström, Stockholm,
Förste arkivarie Elsa Nordström, Stockholm,
Kommendörkapten Stig Notini, Borgholm,
Konteramiral Hans C:son Uggla, Stockholm,
Generalkonsul Henry Wallenberg, Stockholm.

Innehåll

<i>Margareta Östergren, Rättskipningens organisation vid Stockholms eskader under 1700-talet</i>	5
--	---